

nus, tunc aude dicere aliquod bonum esse, quod non sit ex Deo. Tria enim hæc duobus etiam nominibus enuntiari possunt, si appellentur corpus et vita: quia et illa quæ tantum vivit, neque intelligit, qualis est pecorum, et hæc quæ intelligit, sicuti est hominum, rectissime vita dicitur. Hæc autem duo, id est, corpus et vita, quæ quidem creaturæ deputantur (nam et Creatoris ipsius vita dicitur, et ea summa vita est) istæ igitur duæ creaturæ corpus et vita, quoniam formabilia sunt, sicuti superius dicta docuerunt, amissaque omnino forma in nihilum recidunt, satis ostendunt se ex illa forma subsistere, quæ semper ejusmodi est. Quamobrem quantacumque bona, quamvis magna, quamvis minima, nisi ex Deo esse non possunt. Quid enim majus in creaturis quam vita intelligens, aut quid minus potest esse quam corpus? Quæ quantumlibet deficient, et eo tendant ut non sint, tamen aliquid formæ illis remanet, ut quoquo modo sint. Quidquid autem formæ cuius rei deficienti remanet, ex illa forma est quæ nescit deficere, motusque ipsos rerum deficientium vel proficientium excedere numerorum suorum leges non sinit. Quidquid igitur laudabile advertitur in rerum natura, sive exigua sive ampla laude dignum iudicetur, ad excellentissimam et ineffabilem laudem referendum est Conditoris: nisi quid habes ad hæc.

XLVII. E. Satis mihi persuasum esse fateor, et quemadmodum manifestum fiat, quantum in hac vita atque inter tales quales non sumus potest, Deum esse, et ex Deo esse omnia bona: quandoquidem omnia quæ sunt, sive quæ intelligunt et vivunt et sunt; sive quæ tantum vivunt et sunt, sive quæ tantum sunt, ex Deo sunt. Nunc jam tertiam quæstionem videamus, utrum expediri possit, inter bona esse numerandam liberam voluntatem. Quo demonstrato sine dubitatione concedam, Deum dedisse

nobis eam, darique oportuisse. A. Bene meministi proposita: et secundam quæstionem jam explicatam vigilanter animadvertisti: sed videre debuisti etiam istam tertiam jam solutam. Propterea quippe tibi videri dixeras, dari non debuisse liberum voluntatis arbitrium, quod eo quisque peccat. Cui sententiæ tuæ cum ego intulissem¹, recte fieri non posse, nisi eodem libero voluntatis arbitrio, atque ad id potius hoc Deum dedisse asseverarem: respondisti liberam voluntatem ita nobis dari debuisse, ut iustitia data est, qua nemo nisi recte potest uti. Quæ responsio tua in tantos circuitus disputationis nos ire compulit, quibus tibi probaremus, et majora et minora bona non esse nisi ex Deo. Quod non tam dilucide ostendi posset, nisi prius adversus opiniones impiæ stultitiæ, qua « Dicit insipiens in corde suo: Non est Deus², » qualiscumque de re tanta pro modulo nostro inita ratio, eodem ipso Deo in tam periculoso itinere nobis opitulante, in aliquid manifestum intenderetur. Quæ duo tamen, id est, Deum esse et omnia bona ex ipso esse, quanquam inconcussa fide etiam antea tenerentur, sic tamen tractata sunt, ut hoc quoque tertium, inter bona esse numerandam liberam voluntatem, manifestissime appareat.

XLVIII. Jam enim superiore disputatione patefactum est, constititque inter nos, naturam corporis inferiore gradu esse quam animi naturam, ac per hoc animum majus bonum esse quam corpus. Si ergo in corporis bonis invenimus aliqua quibus non recte uti homo possit, nec tamen propterea dicimus, non ea dari debuisse, quoniam esse confitemur bona; quid mirum si et in animo sunt quædam bona, quibus etiam non recte uti possimus, sed quia bona sunt, non potuerunt dari nisi ab illo, a quo sunt omnia bona? Vides enim quantum boni desit corpori cui

¹ 1 Retract. cap. ix, n. 3. — ² Psal. lxxi.

desunt manus, et tamen manibus male utitur, qui eis operatur vel sæva vel turpia. Sine pedibus aliquem si aspiceres, fatereris deesse integritati corporis plurimum bonum: et tamen eum qui ad nocendum cuipiam, vel se ipsum dehonstandum pedibus uteretur, male uti pedibus non negares. Oculis hanc lucem videmus, formasque internoscimus corporum; idque et speciosissimum est in nostro corpore, unde in fastigio quodam dignitatis hæc membra locata sunt; et ad salutem tuendam, multaque alia vitæ commoda refert usus oculorum: oculis tamen plerique pleraque agunt turpiter, et eos militare cogunt libidini. Et vides quantum bonum desit in facie, si oculi desint: cum autem adsunt, quis hos dedit nisi bonorum omnium largitor Deus? Quemadmodum ergo ista probas in corpore, et non intuens eos qui male his utuntur, laudas illum qui hæc dedit bona: sic liberam voluntatem sine qua nemo potest recte vivere, oportet et bonum, et divinitus datum, et potius eos damnandos qui hoc bono male utuntur: quam eum qui dederit dare non debuisse fateris.

XLIX. E. Prius ergo vellem, ut mihi probares aliquod bonum esse liberam voluntatem; et ego concederem Deum illam dedisse nobis, quia fateor ex Deo omnia bona esse. A. Ita-ne tandem non probavi tibi tanto molimine superioris disputationis, cum omnem speciem formamque corporis a summa omnium rerum forma, id est, a veritate subsistere fatereris, et bonum esse concederes? Nam et capillos nostros numeratos esse¹, ipsa in Evangelio loquitur Veritas. De numeri autem summitate, et a fine usque ad finem pertendente potentia, quæ locuti fuimus, excidit tibi. Quæ igitur ista est tanta perversitas, capillos nostros, quamvis inter exigua et omnino abjectis-

¹ Matth. x, 30.

sima, tamen inter bona numerare, nec invenire cui auctori tribuantur nisi bonorum omnium conditori Deo, quia et maxima et minima bona ab illo sunt, a quo est omne bonum; et dubitare de libera voluntate, sine qua recte vivi non posse concedunt, etiam qui pessime vivunt? Et certe nunc responde, quæso, quid tibi melius esse videatur in nobis, sine quo recte vivi potest, an sine quo recte vivi non potest. E. Jamjam parce quæso; pudet cæcitatibus. Quis enim ambigat id longe esse præstantius, sine quo recta vita nulla est? A. Jam ergo tu negabis luscum hominem recte posse vivere? E. Absit tam immanis amentia. A. Cum ergo in corpore oculum concedas esse aliquod bonum, quo amisso tamen ad recte vivendum non impeditur: voluntas libera tibi videbitur nullum bonum, sine qua recte nemo vivit?

L. Intueris enim justitiam, qua nemo male utitur. Hæc inter summa bona quæ in ipso sunt homine numeratur, omnesque virtutes animi quibus ipsa recta vita et honesta constat. Nam neque prudentia, neque fortitudine, neque temperantia male quis utitur: in his enim omnibus, sicut in ipsa etiam quam tu commemorasti justitia, recta ratio viget, sine qua virtutes esse non possunt. Recta autem ratione male uti nemo potest. Ista ergo magna bona sunt; sed meminisse te oportet, non solum magna, sed etiam minima bona non esse posse, nisi ab illo a quo sunt omnia bona, hoc est, Deo. Id enim superior disputatio persuasit, cui toties tamque lætus assensus es. Virtutes igitur quibus recte vivitur, magna bona sunt: species autem quorumlibet corporum, sine quibus recte vivi potest, minima bona sunt; potentiæ vero animi sine quibus recte vivi non potest, media bona sunt. Virtutibus nemo male utitur: cæteris autem bonis, id est, mediis et minimis, non solum bene, sed etiam male quisque uti potest. Et

ideo virtute nemo male utitur, quia opus virtutis est bonus usus istorum, quibus etiam non bene uti possumus. Nemo autem bene utendo male utitur. Quare abundantia et magnitudo bonitatis Dei non solum magna, sed etiam media et minima bona esse præstitit. Magis laudanda est bonitas ejus in magnis, quam in mediis, et magis in mediis quam in minimis bonis: sed magis in omnibus quam si non omnia tribuisset.

LI. E. Assentior. Sed illud me movet, quoniam de libera voluntate quæstio est, et videmus ipsam bene uti cæteris vel non bene, quomodo et ipsa inter illa quibus utimur numeranda sit. A. Quomodo omnia quæ ad scientiam cognoscimus, ratione cognoscimus, et tamen etiam ipsa ratio inter illa numeratur quæ ratione cognoscimus. An oblitus es, cum quæreremus quæ ratione cognoscantur, confessum te fuisse etiam rationem ratione cognosci? Noli ergo mirari, si cæteris per liberam voluntatem utimur, etiam ipsa libera voluntate per eam ipsam uti nos posse, ut quodam modo se ipsa utatur voluntas quæ utitur cæteris, sicut se ipsam cognoscit ratio, quæ cognoscit et cætera. Nam et memoria non solum cætera omnia quæ meminimus comprehendit; sed etiam quod non obliviscimur nos habere memoriam, ipsa se memoria quodam modo tenet in nobis, quæ non solum aliorum, sed etiam sui meminit, vel potius nos et cætera et ipsam per ipsam meminimus.

LII. Voluntas ergo quæ medium bonum est, cum inhæret incommutabili bono, eique communi non proprio, sicuti est illa, de qua multum locuti sumus, et nihil digne diximus, veritas, tenet homo beatam vitam: eaque ipsa vita beata, id est, animi affectio inhærentis incommutabili bono, proprium et primum est hominis bonum. In eo sunt etiam virtutes omnes quibus male uti nemo po-

test. Nam hæc quamvis magna in homine et prima sint, propria tamen esse uniuscujusque hominis, non communia, satis intelligitur. Veritate enim atque sapientia, quæ communis est omnibus, omnes sapientes et beati fiunt, inhærendo illi. Beatitudine autem alterius hominis non fit alter beatus, quia et cum eum imitatur ut sit, inde appetit beatus fieri, unde illum factum videt, illa scilicet incommutabili communique veritate. Neque prudentia cujusquam fit prudens alius, aut fortis fortitudine, aut temperans temperantia, aut justus justitia hominis alterius quisquam efficitur; sed coaptando animum illis incommutabilibus regulis luminibusque virtutum, quæ incorruptibiliter vivunt in ipsa veritate sapientiaque communi, quibus et ille coaptavit et fixit animum, quem istis virtutibus præditum sibi ad imitandum proposuit.

LIII. Voluntas ergo adhærens communi atque incommutabili bono, impetrat prima et magna hominis bona, cum ipsa sit medium quoddam bonum. Voluntas autem aversa ab incommutabili et communi bono, et conversa ad proprium bonum, aut ad exterius, aut ad inferius, peccat. Ad proprium convertitur, cum suæ potestatis vult esse; ad exterius, cum aliorum propria, vel quæcumque ad se non pertinent, cognoscere studet; ad inferius, cum voluptatem corporis diligit, atque ita homo superbus, et curiosus, et lascivus effectus, excipitur ab alia vita, quæ in comparatione superioris vitæ mors est, quæ tamen regitur administratione divinæ providentiæ, quæ congruis sedibus ordinat omnia, et pro meritis sua cuique distribuit. Ita fit, ut neque illa bona quæ a peccantibus appetuntur, ullo modo mala sint, neque ipsa voluntas libera, quam in bonis quibusdam mediis numerandam esse comperimus; sed malum sit aversio ejus ab incommutabili bono, et conversio ad mutabilia bona:

quæ tamen aversio atque conversio, quoniam non cogitur, sed est voluntaria, digna et justa eam miseræ poena subsequitur.

LIV. Sed tu fortasse quæsiturus es, quoniam movetur voluntas cum se avertit ab incommutabili bono ad mutabile bonum, unde ei iste motus existat; qui profecto malus est, tametsi voluntas libera, quia sine illa nec recte vivi potest, in bonis numeranda sit. Si enim motus iste, id est, aversio voluntatis a Domino Deo, sine dubitatione peccatum est, num possumus auctorem peccati Deum dicere? Non erit ergo iste motus ex Deo. Unde igitur erit? Ita quærenti tibi, si respondeam nescire me, fortasse eris tristior: sed tamen vera responderim. Sciri enim non potest quod nihil est¹. Tu tantum pietatem inconcussam tene, ut nullum ibi bonum vel sentienti, vel intelligenti, vel quoquo modo cogitanti occurrat, quod non sit ex Deo. Ita enim nulla natura occurrit, quæ non sit ex Deo. Omnem quippe rem, ubi mensuram et numerum et ordinem videris, Deo artifice tribuere ne cuncteris. Unde autem ista penitus detraxeris, nihil omnino remanebit: quia etsi remanserit aliqua formæ alicujus inchoatio, ubi neque mensuram, neque numerum, neque ordinem invenias, quia ubicumque ista sunt, forma perfecta est, oportet auferas etiam ipsam inchoationem formæ, quæ tanquam materies ad perficiendum subjacere videtur artifice. Si enim formæ perfectio bonum est, nonnullum jam bonum est et formæ inchoatio: ita detractio penitus omni bono, non quidem nonnihil, sed omnino nihil remanebit. Omne autem bonum ex Deo: nulla ergo natura est, quæ non sit ex Deo. Motus ergo ille aversionis, quod fatemur esse peccatum, quoniam defectivus motus est, omnis autem defectus ex nihilo est, vide quo pertineat, et ad Deum non pertinere

¹ I Retract. cap. ix, n. 4.

ne dubites. Qui tamen defectus quoniam est voluntarius, in nostra est positus potestate. Si enim times illum, oportet ut nolis: si autem nolis, non erit. Quid ergo securius quam esse in ea vita¹, ubi non possit tibi evenire quod non vis. Sed quoniam non sicut homo sponte cecidit, ita etiam sponte surgere potest, porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est, Dominum nostrum Jesum Christum fide firma teneamus, expectemus certa spe, et charitate ardenti desideremus. Si quid autem de origine peccati diligentius quærendum adhuc putas, (nam omnino ego jam opus esse non arbitror) si quid tamen putas, in aliam disputationem differendum est. E. Sequor sane voluntatem tuam, ut in tempus aliud, quod hinc moverit, differamus. Nam illud tibi non concesserim, ut satis jam inde quæsitum putes.

¹ I Retract. cap. ix, n. 4.